

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Сейко,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій
Житомирського державного університету імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0002-6197-9553>
e-mail: sejkona.zdu@gmail.com

***Анотація.** Висвітлено особливості здійснення соціальної адаптації студентів в умовах воєнного стану. Надано рекомендації гарантам, розробникам і викладачам освітніх програм щодо врахування у процесі оновлення освітніх програм різних форм соціальної адаптації здобувачів освіти.*

***Ключові слова:** освітня програма, освітній процес, соціальна адаптація студентів, форми соціальної адаптації.*

SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

Nataliia Seiko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Social Technology Department, Ivan Franko Zhytomyr State University

***Abstract.** The peculiarities of social adaptation of students in the conditions of martial law are highlighted. Recommendations were given to guarantors, developers and teachers of educational programs regarding the consideration of various forms of social adaptation of education seekers in the process of updating educational programs.*

***Keywords:** educational program, educational process, social adaptation of students, forms of social adaptation.*

Необхідність забезпечувати функціонування освіти в умовах воєнного стану значно змінила сучасні підходи до організації освітнього процесу, скорегувала форми групової та індивідуальної освітньої діяльності всіх його суб'єктів, змусила переглянути методи навчання здобувачів освіти в особливих умовах та виявила особливості соціальної адаптації студентів. Питання соціальної адаптації здобувачів освіти в різні історичні періоди розвитку системи освіти в Україні завжди перебували в полі зору вітчизняних науковців, серед яких: М.Дяченко, О. Дубасенюк, Л. Железняк, С.Кабеле, М. Карабейніков, О. Лапа, М. Лукашевич, С. Коляденко, В. Петров, А. Реан, Н. Сейко, Т. Шанскова та ін. Поняття «соціальна адаптація» тлумачиться як процес пристосування людини до умов зовнішнього і внутрішнього середовища, які переважно створює вона сама внаслідок своєї діяльності (Дяченко, 2021, с.15). З огляду на особливі умови навчання у вітчизняних закладах освіти, зумовлені веденням на території України бойових дій, гарантам і розробникам освітніх програм варто так організувати освітній процес, щоб він враховував усі відомі форми соціальної адаптації здобувача освіти. Зокрема, варто орієнтуватися на такі форми соціальної адаптації студентів, як *активна* (здобувач активно

соціалізується, прагне вплинути на середовище і змінити його) та *пасивна* (слабо взаємодіє із середовищем, не прагне змінити його). Тобто компоненти освітньої програми та позанавчальна діяльність мають бути сплановані так, щоб здобувач освіти (як із активною, так і з пасивною формою адаптації до освітнього середовища) мав змогу обрати зручну для себе форму контакту з усіма суб'єктами освітнього процесу та найбільш ефективний спосіб особистісної і професійної самореалізації. Цьому сприяє забезпечення закладом освіти індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти, розроблення і впровадження дорожніх карт першокурсника та дорожніх карт навчання здобувачів з особливими освітніми потребами, включення питань про соціальну адаптацію до положень, якими керують гарант і викладачі освітньої програми. Тобто умови навчання мають стимулювати здобувачів освіти з установкою на пасивну взаємодію і давати змогу розвиватися й самореалізовуватися тим, хто зорієнтований на активну комунікацію.

Соціальну адаптацію студентів у закладі вищої освіти поділяють також на *професійну* (приспосовування до характеру, змісту, умов і організації освітнього процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній та науковій роботі) та *соціально-психологічну* (приспосовування до групи, побудова взаємин з її членами; вироблення власного стилю поведінки; формування позитивного емоційного тла). Це має спонукати гарантів і викладачів освітніх програм передбачити у навчальному плані і в робочих програмах дисциплін такі види і форми групової та індивідуальної роботи студента, які б уможливили врахування зазначених вище видів адаптації. Приспосовуванню студентів до групи може, зокрема, допомагати студентська рада (рада молодих учених) закладу освіти через активне залучення першокурсників до участі у своїх масових заходах, проєктах, акціях, розроблення е-портфолію аспіранта тощо.

Розрізняють також три інші форми адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у закладі вищої освіти: *формальну* (стосується пізнавально-інформаційного пристосовування студентів до нового оточення та особливостей функціонування вищої школи); *громадську* (передбачає процес внутрішньої інтеграції (згуртування) студентів-першокурсників в середині своєї групи та інтеграцію окремих студентських колективів зі студентською спільнотою закладу освіти); *дидактичну* (стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі).

Врахування особливостей формальної адаптації уможлиблюється завдяки впровадженню менеджерами освітньої програми в перші дні навчання студентів-першокурсників спеціальних адаптаційних форм роботи. Це може бути, наприклад, «Дорожня карта першокурсника» – серія вебінарів, де аспірантам-новачкам надається детальна інформація про організацію освітнього процесу (зокрема, в умовах дистанційного навчання), систему оцінювання, реєстрацією на наукометричних платформах, надання доступу до інформаційних ресурсів, програм навчальних дисциплін та силабусів, ознайомлення з документальною базою освітньої програми, з основами академічної доброчесності, особливостями роботи під час занять, нарад,

вебінарів у Microsoft Teams, Zoom, Skype тощо (<http://surl.li/tptw>). У закладі освіти мають також бути розроблені спеціальні Положення щодо забезпечення освітньої, організаційної, інформаційної, консультативної та соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, про ознайомлення з політикою та процедурою врегулювання конфліктних ситуацій тощо.

Громадській адаптації здобувачів вищої освіти також мають сприяти органи студентського самоврядування. Важливим аспектом такої адаптації може бути, наприклад організація і проведення конкурсу «Студент року» («Аспірант року»), що передбачає врахування усіх видів активності здобувача освіти (навчальної, науково-експериментальної, професійної, громадської, волонтерської тощо). Водночас заклад освіти має подбати про те, щоб демократичні засади діяльності студентської спільноти були юридично захищені (через розроблення та оприлюднення відповідних положень, які регулюють права та обов'язки органів студентського самоврядування).

Дидактичній адаптації студентів-першокурсників мають сприяти викладачі освітньої програми, шляхом інформування аспірантів щодо цілей, змісту, результатів, критеріїв і строків оцінювання на початку вивчення кожного освітнього компонента, перед виконанням конкретних завдань, під час консультацій перед проведенням підсумкових форм контролю тощо.

Організуючи освітній процес в екстремальних умовах освітні менеджери мають подбати про безпеку й захист своїх студентів. Тому багато закладів вищої освіти (спочатку в умовах карантину, а у 2022 р. – в умовах воєнного стану) перейшли на змішаний або дистанційний режим навчання. Мережа Інтернет і окремі соціальні мережі перетворилися на найефективніший засіб комунікації і основне джерело отримання актуальної для студента інформації (Дяченко, 2021). В умовах війни серед різних аспектів соціальної адаптації першокурсників важливе місце посіла їх активність у соціальних мережах, що виступають дієвим засобом пристосування особистості до зовнішніх умов закладу вищої освіти і водночас активною взаємодією першокурсників із освітнім середовищем. Активуючись у соціальних мережах, студент не лише змінюється для того, щоб відповідати вимогам соціального середовища, але й сам впливає на них, зумовлюючи цим самим трансформацію цього середовища. У кризових ситуаціях соціальні мережі пропонують своїм користувачам п'ять головних переваг: самостійне розміщення студентом повідомлень із своїм фреймуванням; діалог та взаємодію суб'єктів освітнього процесу; швидке поширення інформації; підтримку відносин із спільнотою методом вирішення проблем і питань; реагування на кризи у певному каналі (Фещук, & Сейко, 2022).

Таким чином, для сприяння соціальній адаптації студентів-першокурсників (особливо для тих, які навчаються дистанційно) доцільно створювати групи в соціальних мережах, що виконуватимуть функції, важливі для полегшення адаптації: *комунікаційну* (першокурсник здобуває можливість ставити будь-які запитання й отримувати оперативні фахові відповіді, брати участь в колективному обговоренні актуальних питань;

діяльнісню (здобувач залучається до групової навчальної і позанавчальної діяльності, отримує можливість відчувати себе рівноправним учасником певної події, повноправним членом малої соціальної групи (студентська група) чи великої соціальної групи (здобувач освіти відповідного закладу освіти; член студентської ради тощо); *емоційну* (студент відчуває єдність з колективом, набуває нових емоційних контактів).

Таким чином, соціальна адаптація студентів в умовах війни має стати предметом особливої уваги гарантів і викладачів освітніх програм, адміністрації закладів освіти та органів студентського самоврядування. Різні її аспекти мають бути відображені практично в усіх критеріях оцінювання освітніх програм: у цілях і завданнях освітньої програми (наприклад, формувати навички ефективної комунікації, автономної й відповідальної поведінки майбутніх докторів філософії; забезпечувати студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання), у визначенні її основного фокусу (набуття навичок для успішного саморозвитку, наукової і науково-педагогічної кар'єри); в забезпеченні індивідуальної освітньої траєкторії (вибір освітніх компонентів, тематики самостійних та індивідуальних завдань, місця проходження практики, зарахування результатів неформальної та інформальної освіти тощо). Особливий акцент варто зробити на створення належних умов для формування у здобувачів освіти соціальних навичок (комунікація, автономність, відповідальність), їх представленні в освітніх компонентах і програмних результатах навчання.

Список посилань

Kovalchuk, V., Maslich, S., Tkachenko, N., Shevchuk, S., & Shchypka, T. (2022). Vocational Education in the Context of Modern Problems and Challenges. *Journal of Curriculum and Teaching*. 11 (8). <https://doi.org/10.5430/jct.v11n8p329>

Андрощук, І.В., & Андрощук, І.П. (2020) Співпраця закладів вищої освіти із стейкхолдерами як умова підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів, *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 29, 215-226. <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/223101>

Бех, К. (2022). Весілля в умовах війни як складова сучасної етнокультури українців. *Українознавство*, 4 (85), 210-219. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(85\).2022.270124](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(85).2022.270124)

Дяченко, Л. (2021). Адаптація. In *Кремень, В.Г. (ред.). Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер, с. 15-16.

Пищуліна, О., Юрчишин, В., Маркевич, К., Міщенко М., & Добровольський, Д., (2022). Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ: Razumkov centre. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf

Сейко, Н. (2006). *Доброчинність у сфері освіти (XIX – поч. XX ст.)*. Київський учбовий округ: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка.

Фещук, В., & Сейко, Н. (2022). Соціальна адаптація студентів-першокурсників в соціальних мережах в умовах воєнного стану, *Актуальні проблеми сучасної психологічної науки: виклики сучасності* (с. 75-77). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. <http://eprints.zu.edu.ua/34932/1/7..pdf>